

УДК 78.087.68(477)

О.Г. Бенч,
професор кафедри дошкільного
виховання Інституту Юрая Палеша в
Левочі, Педагогічного факультету
Католицького університету в
Ружомберку, Словаччина

ТРАДИЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО ХОРОВОГО СПІВУ

Стаття розглядає генезу традиції в музичній хоровій культурі. Український хоровий спів в основі своїй був усним. На основі усної традиції сформувався згодом академічний професійний хоровий спів. Автор розглядає також функцію співу як в усній так і писемній традиції.

Ключові слова: традиція, культура, екологія, хоровий спів.

Olga Bench
Prof., PhD, Department of Preschol and
Elementary Pedagogy Catholic University in
Ružomberok, Faculty of Education, Juraj
Páleš Institut in Levoča, Slovakia

TRADITION IN MUSICAL CHORAL CULTURE

The article examines the genesis of tradition in musical choral culture. Ukrainian choral singing was basically oral. Academic professional choral singing was later formed on the basis of oral tradition. The author also considers the function of singing in both oral and written tradition.

Key words: tradition, choral singing, culture, ecology.

Постановка проблеми. Осмислюючи реальний стан хорової культури України можна сказати: ми так далеко відійшли від традиції, що вже й самі не віримо в її духовну вартість. А саме від розуміння ролі традиції в музичній культурі залежить, наскільки діє механізм її захисту, або навпаки: йде її руйнація через нав'язування невластивих їй канонів. Однак саме в цьому питанні між диригентами, композиторами, музикознавцями й фольклористами найбільше непорозумінь.

Музикознавці пов'язують початок духовної традиції українського хорового співу з виникненням письмово фіксованої (церковної) культури, ігноруючи при цьому традицію хорового співу прадавньої усної культури. Фольклористи не зважають на ті руйнівні процеси, що відбувалися й відбуваються нині в традиційній пісенній культурі, займаються самодостатнім аналізом зафіксованих мертвих текстів. Композитори вважають сам факт прилучення до народно-пісенної тематики творенням у дусі традиції. Диригенти-практики, вишколені вузівською системою, орієнтовані на усереднений тип національної культури. Їхні намагання досягти європейського рівня, оминаючи родові корені власної культури, безперспективні.

У живому виконавському процесі загальнолюдські цінності виявляють себе через *звуковий ідеал* національної культури, який надає співу специфічності й неповторності. Не володіючи цим *національним звуковим ідеалом*, музикант не спроможний осягнути глибину власної культури, а тим паче вивести її на світовий рівень.

Аналіз останніх досліджень. Джерела українського хорового співу знаходяться в глибинах прадавньої обрядової хліборобської культури українців. Видатний український історик Михайло Грушевський, вивчаючи звичаєві релікти української обрядової культури, визначив їх як природну цілісну релігійну систему українців, закріплену в обрядах річного сонячного кола¹. Вчений зробив концептуальний висновок, важливий для вивчення генези і традиції українського духовного співу: *«Річний календарний круг – се заразом властиво єдина наша релігійна система, ... передчасно розбита: зруйнована новими церковними заходами... На жаль, тільки ми й сього нашого старого календаря не маємо в його повній і чистій передхристиянській формі і мусимо рахуватись на кожнім кроці не тільки зі спустошеннями й виломами, але й зі*

---

¹ Грушевський М. Історія української літератури: у 6 т., 9 кн. – Т.1. – К.: Либідь, 1993. – С. 171-172.

змiнами, перебоями i переносами, спричиненими в старiй системi церквою i церковним календарем»².

Український хоровий спів виник у питомому природному середовищі з духовної потреби людини підтримувати *внутрішній лад душі, суспільний лад, лад людини з Природою й Родом-Усеєдиним*. Цей спів не обслуговував ідеологію, не функціонував на соціальне замовлення, а жив із внутрішньої потреби людини підтримувати лад. Тому завжди був спрямований на саморозкриття, на духовний саморозвиток, самореалізацію людини й громади. Первинний хор – модель гармонізованого суспільства, де єднання в природно-культурну цілісність відбувається завдяки внутрішньому налаштуванню людини на чистоту на Всеєдиний Лад, тоді спілкування в хорі відбувається завдяки внутрішній мові чуттів, яка передує мові слів.

Мета статті полягає у висвітленні генезу традиції в музичній хоровій культурі.

Виклад основного матеріалу. Функція хору в традиційній обрядовій культурі визначалася не кількісним показником, а змістом співу-освячення одухотвореної громади людей. Сутністю обрядового хорового співу було єднання співаків у єдиному духовному прагненні при вільному самовияві індивідуальності кожного співака. При цьому кожен співак виявляє в колективному співі своє особисте сприйняття й переживання світу. І саме ця особлива «мова чуттів» у кожній культурі є тим живим коренем етносу, через який віками струмує генетичний код його духовності. Саме він і визначає національну специфіку звучання хорового співу українців.

Традиційний звичаєвий хоровий спів в українській культурі, як і в інших культурах народів слов'янської духовно-світоглядної спільноти, – це славлення Духа Сонця – *Хорса*. В давньоукраїнському пантеоні Хорс особливо шанований. У нашій міфології *Хорс* з'являється до людей в усі чотири пори року на білому коні й відповідно іменується: навесні – *Урай* або *Ярило*, влітку –

---

² Там же. – С. 171.

Купала, восени – *Симаргл* або *Дажбог*, узимку – *Коляда*. Хорс в усіх своїх іпостасях – Дух життєсійного Сонця, Дух природного ладу, й одним із його синонімів є сакральне наймення *Лад*. Як писав Осип Юрій Федькович у праці «Колядки старовіцькі»: «Божеством наших праотців було світле Сонечко. Звали його Лад...»³. *Лад–Хорс–Сонце* єднає минуле, нинішнє й майбутнє в нескінченному перебігові Всеєдиного Часу-Життя. А в часовій безперервності людина творить своє індивідуальне життя. Ладіві-Хорсу справляли молитвоспівани на священних горах, пагорбах, які в давнину були для наших пращурів святилищами. Тому ще й нині на горах, пагорбах на честь Хорса – Сонця-Купала українці, поляки, словаки палять собітку, справляючи купальські обряди. Там, де не було природних гір, насипали рукотворні гори – кургани на честь літнього Хорса і встановляли камінь як знамено Хорса. Звідси згодом пішла назва *хори* – підвищення, на якому розміщуються співаки, музиканти.

Отже поняття *хор* пов'язане із теонімом *Хорс* і дослівно означає *Лад* або *Сонячне коло*⁴. *Хор* як глибинний духовний архетип простежується в астральних назвах різних народів, які належать до аграрної культури – єгиптян, вавілонян, іранців, осетинів, афганців, вірмен, українців та інших слов'янських, романських та германських народів⁵. Так, у єгиптян *Хор* або *Гор* – Бог Сонця або крилате Сонце, у іранців Бог Сонця іменується – *Хормуз*, або *Ормуз*⁶. Із Сонцем пов'язане також іранське *хорус* (кур, когут, півень) – птах, що своїм співом віщує схід Сонця й настання нового дня⁷. У вавілонян кур, півень (*Kurkie*) був символом Бога Сонця.⁸ До речі, в давній гуцульській колядці Сонце звеличується в такому символічному образі: “Сидить когут на вербі, пустив коси до землі”. За міфопоетичними уявленнями багатьох народів,

³ Цит. за працею, Шаян В. Віра предків наших. – Гамільтон, 1987. – С. 372

⁴ Шаян В. Віра предків наших. – Гамільтон, 1987. – С. 631.

⁵ Там же. – С. 616.

⁶ Мифы народов мира. Т. 1., Москва, 1980. – С. 310; Шокало О. Україна і Схід: панорама культурно-спільних взаємин. Київ, 2001. – С. 111.

⁷ Шокало О. Україна і Схід: панорама культурно-спільних взаємин. Київ, 2001. – С. 113.

⁸ Сосенко К. Культурно-історична постать староукраїнських Свят Різдва і Щедрого Вечора. – К.: Снто, 1995. – С. 210.

основу культури яких становили вірування в життєдайну силу Сонця, після третіх півнів (третьої по ряду спів півня за ніч) усяка нечисть, що никає в ночі, ураз щезає.

Архетип *хор* є також основою поняття *громада*, тобто *гурт*, *колектив*. Прадавнє слово *громада* складається з двох понять: *хоро-горо* – *Сонце і мати-мада* – так у матріархальному суспільстві називали *людину*. У болгарській мові до нині існує усічена форма *хора*, що означає *громада, люди*. Поняття *хоромата, громада* прочитується як люди Сонячної спільноти або ті, що живуть у Ладі між собою і з Богом⁹.

Це вищий рівень організованості індивідуального і суспільного життя людини. Фактично хор як злагоджена громада – модуль суспільства, у якому органічно діють ладотворчі й культуротворчі принципи. Така організованість є виявом не зовнішньої сторони зібрання людей, а їхньої внутрішньої налаштованості на гармонію, їхньої світоглядної зорієнтованості. Це вияв невидимої життєтворчої сили Всеєдиного Ладу, що живе в глибинах душі кожного як його Ідеальна спонука. У цьому ідеальному плані люди збувалися як гармонійні індивіди в організованих громадах. Нині майже втрачено цей первинний ладуючий принцип. Як релікт українського традиційного ладування цей принцип жив у хорі під орудою Олександра Кошиця. Ось як зреагувала на цей соціо-культурний феномен закордонна преса: “Якби в Україні всі справи були у такому порядку, як музика у цьому хорі, це була б найперша держава у світі”¹⁰.

У первісних хорах співаки розташовувалися *по колу*, за Сонцем, що підтверджується назвами наших давніх танців зі співом по колу – *хоровод, коломийка, кругляк, аркан*. Розташування співаків концентричними сонячними колами забезпечує смислову вібрацію голосів, налагоджує спів на Всеєдину Гармонію. Так люди цілою громадою радили раду з Хорсом, і від цього прибувала в людську душу радість, а в громаду – Лад. Колоподібна сонячна

⁹ Шокало О. Шевченкова Україна. Рукопис, 2002. – С. 28.

¹⁰ Невмитий В. Найясніше між усіма Сонцями Сонце // Влада і політика, 2000, №26. – С. 23.

структура колективних зібрань людей забезпечує сприйняття ними космічної енергії і сприяє взаємодії психічного поля людини з Космосом. Підтвердження цьому знаходимо і в структурі поселень аграрної культури. На Черкащині археологи відкрили величезні за площею міські забудови концентричними колами з майданчиками і храмами Сонцю¹¹.

Згодом на основі звичаєвого хорového співу сформувалася українська церковно-музична культура, пристосовавши первинну обрядову культуру до церковних календарних богослужінь.

Згодом первинну сакральну сутність поняття *хор* втрачено, і його почали тлумачити в хорознавчій літературі та в словниках лише на структурному рівні – *співати разом*¹².

Український хорový спів в основі своїй був *усним*. *Усна традиція* базувалася на безпосередній, “живій” передачі цілісного первинного знання, яке виникло й існувало з внутрішньої потреби людської душі жити за законами всеєдності. Наші предки осягали знання не через запам’ятовування усїєї маси усних текстів, а завдяки засвоєнню *усних формул* – теоретичної основи цих текстів. Через *імпровізацію формульної структури* обрядових, магічних, космогонічних усних текстів розкривається їх на суть. У ній збалансовано *образно-інтуїтивний* і *логіко-понятійний* способи освоєння світу за принципами внутрішніх асоціацій. Основну інформацію закодовано в архетипах та ідеограмах. Це *цілісне* знання не розчленовано на релігію і науку, як у вторинних, писемних формах. Її традиція зародилася в ту пору, коли люди вміли зчитувати й передавати інформацію безпосередньо й безпомильно. Згодом стали кодувати свої знання в ідеограми, цілісні образи яких передавали *єдність думки і почуття*.

Писемна форма виникає із зовнішньої потреби логічного аналізу, аби зрозуміти явище усної культури. Щоб донести сучасним поколінням розуміння

---

¹¹ Історія української культури. У 5 т. – Т. 1. К.: Наукова думка, 2001. – С. 175; Корнієнко П. Трипільські хліборобські поселення – феномен світової цивілізації // Український Світ, 1994, № 3-4. – С. 24.

¹² Новий тлумачний словник української мови. У 4 т. – Т. 4, К.: Аконт, 1998. – С. 753.

суті усного знання, його треба адаптувати, тлумачити, переводити через логічний виклад у писемну форму, тобто спрощувати. У писемній формі гіпертрофовано логіко-понятійний спосіб освоєння світу й вихолощено *дієвість знання*, яке поєднує в собі *наукове пізнання* і *духовну практику*.

Традиційна обрядова культура – не просто собі архаїка – у ній закодовано реальне знання про Людину і Всесвіт. І хоч живемо ми в епоху тотальної писемності, однак маємо поверхове знання про цілісне життя як неподільний позачасовий процес у минулому, нині і в майбутньому. Тому увага проникливої людини звернута не до проминутих форм минулого буття: марна річ займатися їх реанімацією, бо все матеріальне в земному світі має свій вік. Лишається у безвічності лише надбання людського духу – *традиція культури*, що в ній живе духовний тип народу.

У культурі будь-якого етносу традиція є основним критерієм істинності на шляху пізнання своєрідності духовних основ кожного народу. Вона забезпечує єдність духовної та біологічної сфер людського істота, цілість родових та етнічних спільнот¹³. *Традиція поєднує в єдине ціле життя минулих і нинішніх поколінь народу – безвічне життя етнічного духу, що забезпечує стійкість майбутніх поколінь*. Бо життя людське безперервне за своєю духовною суттю, і смисл життя кожного покоління полягає в самореалізації в дусі традиції. З розвитком людського світу всі попередні набутки в усіх сферах життя не зникали безслідно, а ставали основою, джерелом духовного самоздійснення індивіда, народу, людства. Минуле, нинішнє і майбутнє взаємоіснуючі: минуле виявляється в нинішньому, як і нинішнє виявляється в майбутньому. В цьому суть духовної традиції. *Тому історія кожного народу – це передусім життєпис духу людського*. “Особливо велику роль відіграють традиції в збереженні нації. Націю, звичайно, визнають як цілість поколінь минулих, сучасних і майбутніх. Таку цілість підтримують передовсім традиції. Завдяки їм зберігається й розвивається національна мова..., здобутки

---

¹³ Шокало О. Звичаєва традиція як основа української національної педагогіки // Освіта в українському зарубіжжі. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. К.: Український Світ, 2001. – С. 175.

мистецької творчості, світогляд, народні ідеали – все те, що створює обличчя народу, що відрізняє його від інших народів”¹⁴, – так розглядав звичаєву традицію видатний педагог Григорій Ващенко і вбачав у ній духовну силу відродження народу. Істинність цього стверджує знаний етнолог Олекса Воропай, зазначаючи, що традиція є тією прикметою “по яких розпізнається народ не тільки в сучасному, а і в його істинному минулому”, вона охоплює “усі ділянки громадського, родинного і суспільного життя” і є тим неписаним законом, якими “керуються в найменших щоденних і найбільших усенаціональних справах...”¹⁵.

Традиція засвідчує високі духовні осягнення українців, забезпечує духовний зв’язок поколінь, відкриває людям у земному бутті перспективу життя етнічної душі. За нею ми ідентифікуємо свою етнічну сутність, окреслюємо свою етнічну особливість. У традиціях живе наша природна релігійність, незважаючи на тисячолітню присутність у культурі візантійсько-московської й римської церковних ідеологій.

Українська традиція зберігається в усній формі обрядових магічних текстів, у міфах, казках, у матеріальних пам’ятках (різьблення, вишивка, ткацтво), на яких закарбовано ідеограми. Через них людина змалку засвоює моделі світовідчуття і поведінки. В унікальному комплексі цих усних та ідеографічних текстів закарбовано процес українського світотворення, що складає Книгу української культури. Головну інформацію закодовано в символах і архетипах. Оце цілісне вірознання, в його усній символічній формі, збалансовує *образно-інтуїтивний* та *логіко-понятійний* способи осягнення світу. Тобто людина пізнає світ серцем і розумом водночас.

Українська музична культура упродовж тисячоліть розвивалася на ґрунті традиційної культури, яка була для неї живильним середовищем. Через кореневу систему традиції віками струмував генетичний код нашої духовності.

---

¹⁴ Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава, 1994. – С. 101.

¹⁵ Воропай О. Звичаї нашого народу. – К.: Обереги, 1993. – С. 5.

Крона дерева української музичної культури визначається кореневою основою звичаєвої традиції, яка є її *мудрістю і обрядово-звичаєвою законністю*¹⁶.

Одним із найдавніших шарів українського хорового співу є *обрядова пісенна культура* дохристиянської цивілізації на терені України. Пройшовши різні історичні етапи нищення, руйнації, трансформації, нівеляції, українська співоча традиція донесла до нині первинну *міфо-релігійну свідомість* та історичну пам'ять народу.

В усній співочій традиції українці закарбували *процес творення світу своєї культури*, а також виявили особистісні переживання і осмислення цього процесу світотворення. Так зароджувалося відчуття спорідненості людини з питомою природою та іншими людьми і сприйняття цієї живої єдності як єдиної родини. Українська співоча традиція зберегла у собі первинну міфологічну цілісність, яка витворилася в глибинному внутрішньому процесі творчого становлення людини як частки питомого земного середовища і космічної всеєдності. Витворюючи світ своєї власної культури, людина водночас пізнавала процес Божественного Творіння. Так в українській міфо-релігійній свідомості закарбувалася первинна міфологічна цілісність людського й Божественного, світу етнічної та вселюдської культури і Всесвіту. В українських обрядових співах виявилася прадавня світотворча віра предків наших як одвічний творчий процес, у якому поєднується у безперервний плін минуле, теперішнє і майбутнє.

У ту первинну міфічну епоху, на світанку історії нашого народу, й витворено поетичні образи, які й досі живуть у співочій традиції.. Одначе, як зазначає видатний славіст і етнограф Олександр Котляревський: “Дивитися на цей час треба іншими очима, міряти іншою мірою, відмінною від звичайно вживаної в історичній критиці. Історична аналіза може відділити пізніші парості, але мало допоможе в устремлінні збагнути дух старовини і проникнути в її заховані таїни: вони залишаться незрозумілими доти, поки не підійдемо до

---

¹⁶ Шаян В. Віра предків наших. – Гамільтон, 1987. – С. 616.

найсвіжішого джерела, сховища старовинних вірувань і одкровень – рідної мови, через наближення до спорідненої доісторичної старовини інших індоєвропейських народів, не навчимося розуміти й цінити відповідно свої власні цінності”¹⁷.

Українські обрядові піснеспіви налічують понад п’ять тисяч років. До нашого часу вони дожили завдяки безперервній чуттєвій передачі з покоління до покоління одвічного знання. Форма і варіанти цих піснетворів змінювалися упродовж свого життя, зате лишалася незмінною їхня духовна сутність. Ці особливості поетичної творчості, звичаїв та обрядів українців розкрив видатний учений Олександр Потебня у своїй неперевершеній праці “Объяснения малорусских и сродных народных песен” (1883, 1887). Збираючи і досліджуючи народні пісні, вчений зробив концептуальний висновок: “Пісня упродовж свого життя є не одним твором, а рядом варіантів...” Він писав, що писемною традицією можна закріпити лише кілька варіантів пісні, внаслідок чого дослідник отримує тільки “декілька пунктів руху, недостатніх для визначення проміжного шляху”¹⁸. Тому для збереження цілісної уяви про народне виконавство важливо зберегти “... якомога більше число варіантів, вихоплених із течії у можливій конкретності й точності”¹⁹.

Ця багата усна варіантність і досі зберігається по всіх регіонах України та українських етнічних землях за кордоном. Видатний український диригент Олександр Кошиць на початку ХХ століття зафіксував і описав виконавський процес українців на Кубані, виявивши у їхньому співі позачасову сутність традиції і живу історію народу: “Я пильно стежив за обличчям співаків: вони поступово перемінювались – звичайне, буденне спливало з них, з тягом пісні вони робились сумними, поважними, іноді (мені здавалось) схвильованими, у всякому разі, зворушливими. Голоси чимдалі ставали більш чулими і виразними. *В них говорила загальна душа нашого народу, для якої подія, що*

---

¹⁷ Котляревский А. О погребальных обычаях языческих славян. М., 1868. – С. 24.

¹⁸ Потебня А. “Из записок по теории словесности. – Харьков, 1905. – С. 143.

¹⁹ Там же. – С. 144.

оспівувалася, не була мертва сторінка історії, а жива, свіжа рана, що стікала живою кров'ю і болить правдивим, живим болем. З їх очей на мене дивився сум моєї батьківщини, історія оживала й дихала холодом минулого...”²⁰.

Ці безпосередні спостереження дослідника й практика пісенного мистецтва найпереконливіше підтверджують геніальні осягнення Миколою Гоголем живого духу української праісторії в традиції українського співу. Про українські народні пісні митець і мислитель писав так: “Це народна історія, жива, яскрава, сповнена барв, істини, яка оголює все життя народу... Вони – надмогильний пам’ятник минулого, більш ніж надмогильний пам’ятник: камінь із красномовним рельєфом з історичним написом – ніщо проти цього живого літопису, який говорить і звучить про минуле. В цьому відношенні пісні для України все: і поезія, й історія, й батьківська могила... Історик не повинен шукати в них свідчення дня і числа битви або точного пояснення місця... Але коли він захоче пізнати справжнє життя, стихії характеру, всі вияви і відтінки почуттів, хвилювань, страждань, веселощів народу, що його він зображає, коли захоче випити дух минулої епохи, спільний характер усього цілого і нарізно кожного зокрема, тоді він буде задоволений цілком: історія народу розкриється перед ним у ясній величі”²¹.

У традиції українського співу виявляється висока моральність, ідеали, особливість етнічного характеру й світосприйняття. Духовне знання багатьох поколінь збереглося в обрядових піснях-молитвах як безцінний скарб. Ці характерні риси українських народних пісень проникливо відзначив відомий дослідник української старовини Микола Цертелєв: “... в українських піснях видно поетичний геній народу, дух його... і, нарешті, ту чисту моральність, якою завжди відзначаються українці і яку ретельно зберігають до цього часу як єдину спадщину предків своїх, уцілілу від пожадливості народів, що їх оточують”²².

---

²⁰ Кошиць О. Спогади. К.: Рада, 1995. – С. 246.

²¹ Гоголь Н.В. О малороссийских песнях. – ПСС. Т. VII. – С. 67.

²² Цертелєв Н. Опыт собрания старинных малороссийских песней. СПб, 1819. – С. 3.

У 20-х роках ХХ ст. Олександр Кошиць уперше широко явив світові унікальність української співочої традиції. А в особі О. Кошиця світ побачив диригента, який у своєму мистецтві найяскравіше репрезентував національний звуковий ідеал.

Під час короткого існування Української Народної Республіки з ініціативи Голови Директорії і Головного Отамана Війська УНР Симона Петлюра О. Кошиць створив Українську республіканську капелу і з нею виїхав у велике гастрольне турне по світу. Світ захоплено сприйняв унікальну природність українського співу.

Країни Європи, Північної та Південної Америки були вражені співом капели під орудою О. Кошиця. Усі світові газети високо оцінили диригентський талант О. Кошиця. 1929 р. в Парижі окремою книгою видано понад 350 рецензій. А скільки їх вміщено на шпальтах світової преси, досі невідомо. Ось лише кілька з них:

“Що було найбільш вражаючим, то це краса звуку, повнота та єдність голосів, абсолютна досконалість інтонації”²³.

“... Вже самий голосовий матеріал цього хору є надзвичайний... Тут справді без метафори можна говорити про голоси природи – людські... Начеб кожний співак був висловом окремого елемента природи, так індивідуальні є їх голоси, але потім все зливається знов в гармонії, в якій немає найменшого порушення, в якій усе сливе в один солодкий тон, як тон тихого вечора. Цього безумовно не можна навчитися, – це є вміння з Божої ласки, що виринуло з самої природи, і було даровано вибраним людям.”²⁴ Божественну сутність українського співу відзначив член бразильської “Академії Безсмертних” Квелю Нетто: “З групи людей, зв’язаних тісно одним Ідеалом, постає людський

---

²³ Українська пісня за кордоном. Світова концертна подорож Українського Національного хору під проводом О. Кошиця / Голос закордонної критики /. – Париж, 1929. – С. 47.

²⁴ Там само. – С. 43.

інструмент, Богом настроений... і пісні виходять або ніжні, або величальні! У тому хоріві ми відчуваємо всі відголоски і відзвуки людського серця...”²⁵.

Своє ставлення до пісенної традиції О. Кошиць виявив у своїй духовній практиці й теоретичних узагальненнях. О. Кошиць часто повторював думку про те, що *звертаючись до традиційної пісенності, митець мусить знати специфіку хору із середини, а не уявляти хор*. У листах до свого друга з Кубані В. Беневського О. Кошиць постає як глибокий психолог і чутливий митець в оцінці пісенної традиції. Він зізнається, що кожен, хто хоче прилучитися до пісні, до цього “скарбу художнього” мусить мати внутрішню готовність, виповненість певним почуттям. Він писав: “... Те почуття, яке одухотворює подібні твори... це – стан вищої правди, вищої істини, а істина передусім проста і ясна, вона не потребує велемовних тлумачень і вигадливості викладу. Якщо цей стан назвати, як у нас звикли, почуттям або, як вульгарно його називають “настроєм”, то лише для ідіота не буде зрозуміло, що форма вислову цього стану не може бути інша, а тільки проста. І кожен, хто береться за композицію на ці теми, не перебуваючи в цьому “стані”, чи ... не маючи цього “почуття”, буде завжди балакучий, метушливий, позірний, брехливий!”²⁶

О. Кошиць вважав, що хоріві опрацювання народних пісень мають виявляти *“природу хорового викладу”* і характеризував їх як *“хор по природі”*, коли виклад хорових голосів, хорова фактура вже є самодостатні²⁷.

Виконавська естетика хорів під орудою О. Кошиця виростала із коріння української традиційної співочої культури. А сам О. Кошиць був її найяскравішим репрезентатором, про що він щиро й відверто зізнавався у своїх спогадах і листах. Характеризуючи специфіку церковного співу, О. Кошиць завжди наголошував на його залежності від сили й міцності первинної народної традиції. Через багато років, осмислюючи спів церковного дяка П. Оверковича, він писав: *“Мене особливо вражала й хвилювала та риса його співу, коли*

---

²⁵ Там само. – С. 278.

²⁶ Кошиць О. Листи до друга. – К., 1998 – С. 105.

²⁷ Там же.

невловимими прикрасами, якоюсь незначною, випадковою фіоритурою, чи якимось форшлагом, або самою сумою звука, чи просто віддихом серед співу, мов блискавкою, освітлювався органічний зв'язок цього співу з народною піснею. Іноді просто стрепенешся від чогось, що тобі нагадує щось з народної пісні. Відчувалось, що такі, власне, співаки, і в такий спосіб, і на цій народній підставі творили наш старовинний спів; той спів, що тепер лежить мертвий, запротокольований у церковних нотних книгах, перебреханий незграбним, невдалим нотно-лінійним письмом...»²⁸.

Український історик культури та філософ Дмитро Чижевський, говорячи про характерологію українського народу, вказав, що серед фундаментальних ознак «українськості» найпомітнішою є її бароковість. Мабуть, найяскравіше ця бароковість віднайшла своє втілення у творчості українського філософа Григорія Сковороди. В його образах «скристалізовані, може навіть виідеалізовані, всі риси українського народу», - цитує Івана Мірчука харківський професор Леонід Ушкалов. Українське Барокко добре відоме своїми літературними, архітектурними та образотворчими пам'ятками, проте існують сфери, які на сьогодні не є надто добре досліджені. До таких належить і музична культура партесного співу.

На превеликий жаль ця безцінна спадщина не задіяна в нашому житті. І основні причини цього – зміна світогляду і свідомості нинішніх поколінь під впливом чужої ідеології та зверхнє ставлення до усної традиції в нашій культурі. Глобалізація та уніфікація призводять до нівеляції звичаєвості, до стирання моральних норм, до руйнації етнічної традиції, а відтак – до винародовлення. А починається руйнація напрацьованого тисячами поколінь з малого: відхід від звичаю обертається розривом зв'язків між поколіннями сім'ї, родини, роду і народу.

Висновки. Нині маємо прірву між непроминушими цінностями культури наших предків та тими поколіннями, які не здатні реалізувати традицію у

---

²⁸ Кошиць О. Спогади. – К., 1995. – С. 58.

власному житті. З багатовікового досвіду народу втрачено найцінніше – моральність, а отже, і перспективу духовного саморозвитку. Апелювання до європейської культури і загальнолюдських цінностей за цілковитої байдужості до родових цінностей – безперспективні. Кожне явище світової культури має своє питоме етнічне коріння, яким воно вирізняється поміж культур інших народів. Потреба збереження чистоти кореневих шарів українського хорового співу вписується нині в загальнолюдські завдання, пов'язані з екологією культури і зокрема екологією людської душі. Необхідно відродити і воскресити природне в людині й мистецтві.

Список використаних джерел

1. Грушевський М. *Історія української літератури: у 6 т., 9 кн. – Т.1. – К.: Либідь, 1993. – С. 171-172.*
2. Шаян В. *Віра предків наших. – Гамільтон, 1987. – С. 372*
3. *Мифы народов мира. Т. 1., Москва, 1980. – С. 310;*
4. Шокало О. *Україна і Схід: панорама культурно-спільних взаємин. Київ, 2001. – С. 111-113.*
5. Сосенко К. *Культурно-історична постать староукраїнських Свят Різдва і Щедрого Вечора. – К.: Снто, 1995. – С. 210.*
6. Шокало О. *Шевченкова Україна. Рукопис, 2002. – С. 28.*
7. Невмитий В. *Найясніше між усіма Сонцями Сонце // Влада і політика, 2000, №26. – С. 23.*
8. *Історія української культури. У 5 т. – Т. 1. К.: Наукова думка, 2001. – С. 175; Корнієнко П. Трипільські хліборобські поселення – феномен світової цивілізації // Український Світ, 1994, № 3-4. – С. 24.*
9. *Новий тлумачний словник української мови. У 4 т. – Т. 4, К.: Аконт, 1998. – С. 753.*
10. Шокало О. *Звичаєва традиція як основа української національної педагогіки // Освіта в українському зарубіжжі. Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. К.: Український Світ, 2001. – С. 175.*
11. Ващенко Г. *Виховний ідеал. – Полтава, 1994. – С. 101.*
12. Воропай О. *Звичаї нашого народу. – К.: Обереги, 1993. – С. 5.*
13. Шаян В. *Віра предків наших. – Гамільтон, 1987. – С. 616.*
14. *Котляревский А. О погребальных обычаях языческих славян. М., 1868. – С. 24.*
15. *Потебня А. “Из записок по теории словесности. – Харьков, 1905. – С. 143.*
16. Кошиць О. *Спогади. К.: Рада, 1995. – С. 246.*
17. *Гоголь Н.В. О малороссийских песнях. – ПСС. Т. VII. – С. 67.*

18. Цертелев Н. Опыт собрания старинных малороссийских песней. СПб, 1819. – С. 3.

19. Українська пісня за кордоном. Світова концертна подорож Українського Національного хору під проводом О. Кошиця / Голос закордонної критики /. – Париж, 1929. – С. 47.

20. Кошиць О. Листи до друга. – К., 1998 – С. 105.

21. Кошиць О. Спогади. – К., 1995. – С. 58.

Матеріали подано в авторській редакції